

УДК: 658.15

DOI: [10.52754/16948734_2024_1\(4\)_12](https://doi.org/10.52754/16948734_2024_1(4)_12)

**АВТОТРАНСПОРТТУК КОМПАНИЯЛАРЫНЫН ИНВЕСТИЦИЯЛЫК
МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРҮНҮН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**

**ОСОБЕННОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ АВТОТРАНСПОРТНЫХ
КОМПАНИЙ**

FEATURES OF INVESTMENT OPPORTUNITIES FOR MOTOR TRANSPORT COMPANIES

Мырзаibraимова Инабаркан Рахмановна

Мырзаibraимова Инабаркан Рахмановна

Myrzaibraimova Inabarkan Rakhmanovna

Э.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

К.э.н., доцент, Ошский государственный университет

Candidate of Economics, Associate Professor, Osh State University

salamat-ar@mail.ru

Ганиев Гайратбек Исламкулович

Ганиев Гайратбек Исламкулович

Ganiev Gairatbek Islamkulovich

Магистрант, Ош мамлекеттик университети

Магистрант, Ошский государственный университет

Master's student, Osh State University

АВТОТРАНСПОРТТУК КОМПАНИЯЛАРЫНЫН ИНВЕСТИЦИЯЛЫК МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРҮНҮН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Аннотация

Бул макалада Кыргызстандын экономикалык абалын көрсөтүп турган автомобиль транспорттук компаниялары үчүн инвестициялык ишкердүүлүктүн инвестициялык мүмкүнчүлүктөрдү байкоо жолдору, алардын узак мөөнөттүү ийгилигин жана туруктуу өнүгүүсүн камсыз кылуудагы финансылык негиздерин тартуу каралат. транспорт системасы аймактардын экономикалык жана өнөр жайлык өнүгүүсүнүн негизи болуп саналат. Автомобиль транспорттук компанияларынын экономиканы гана эмес, ошондой эле калктын социалдык чөйрөсүн аймактык өнүктүрүүнүн мүмкүнчүлүктөрү жана алардын жашоо сапаты транспорттук кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгүнө жана жеткиликтүүлүгүнө жараша болот. Транспорт комплексинин экономика үчүн ролу ачык жана аны экономиканын бардык тармактарын өнүктүрүүгө көмөктөшүүгө тийиш болгон инфраструктуралык көз караштан гана эмес, ошондой эле экономиканын өз алдынча сектору, өнүктүрүү динамикасы дүң кошумча нарктын, негизги каражаттардын жана инвестициялардын наркынын көрсөткүчтөрү аркылуу мүнөздөлүшү мүмкүн

Ачык сөздөр: инвестиция, инвестициялык мүмкүнчүлүктөр, инвестициялык стратегия, киреше, оптималдаштыруу.

ОСОБЕННОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ АВТОТРАНСПОРТНЫХ КОМПАНИЙ

Аннотация

В данной статье рассматриваются способы наблюдения за инвестиционными возможностями автотранспортных компаний, которые отражают экономическую ситуацию Кыргызстана и используют финансовую основу для обеспечения их долгосрочного успеха и устойчивого развития. Транспортная система является основой экономического и промышленного развития регионов. Возможности регионального развития не только экономики, но и социального окружения населения и качества его жизни зависят от наличия и доступности транспортных услуг. Роль транспортного комплекса для экономики ясна и не только с инфраструктурной точки зрения, которая должна способствовать развитию всех отраслей экономики, но и со стороны самостоятельного сектора экономики, динамика развития может быть определена. характеризуется показателями стоимости валовой добавленной стоимости, основных фондов и инвестиций.

Ключевые слова: инвестиция, инвестиционные возможности, инвестиционная стратегия, доход, оптимизация.

FEATURES OF INVESTMENT OPPORTUNITIES FOR MOTOR TRANSPORT COMPANIES

Abstract

This article explores ways to monitor investment opportunities for trucking companies that reflect the economic situation of Kyrgyzstan and use a financial framework to ensure their long-term success and sustainable development. The transport system is the basis for the economic and industrial development of regions. Opportunities for regional development of not only the economy, but also the social environment of the population and their quality of life depend on the availability and accessibility of transport services. The role of the transport complex for the economy is clear and not only from an infrastructural point of view, which should contribute to the development of all sectors of the economy, but also from an independent sector of the economy, the dynamics of development can be determined. characterized by indicators of the value of gross value added, fixed assets and investments.

Keywords: investment, investment opportunities, investment strategy, income, optimization.

Республиканын автомобиль жолдорунун тармагы биздин өлкөнүн эң чоң байлыктарынын бири. Социалдык жана экономикалык пайданын кеңдигин эске алганда анын баасын баалоо өтө кыйын.

Кыргызстандын географиясы ушундай, автомобиль транспорту транспорт тармагынын негизги бөлүгүн түзөт жана эл чарбасынын башка тармактарын өнүктүрүүдө байланыштыруучу звено болуп саналат. Республиканын автомобиль жолдорунун жалпы узундугу 34 миң км, анын ичинен 18810 км жалпы пайдалануудагы жолдор. Алар жүргүнчүлөрдү ташуунун 98 пайызын, жүк ташуунун 96 пайызын камсыздайт.

Ошол эле учурда Кыргызстанда акыркы жыйырма жылда автоунаалардын саны 93,7%га, ал эми жол кыймылынын интенсивдүүлүгү 70%га өскөн. Калктын жана бизнестин жашоо сапаты автомобиль жолдорунун транспорттук-эксплуатациялык абалына жана алардын өнүгүшүнө түздөн-түз көз каранды. Жолдордун жакшы шарттары транспорттук чыгымдарды азайтууга жана экономикалык өсүшкө өбөлгө түзөт. Жолдордун начардыгы же алардын таптакыр жоктугу экономиканы өнүктүрүүдөгү кыйынчылыктарды билдирет. Каражаттын жетишсиздигинен жолдордун бузулушуна жол берилсе, анын кесепети жалпы коомчулукка тартылат.

Экономисттер жана жолчулар көптөн бери жол тармагынын туруктуу иштешине жетишүү боюнча жетишсиз аракеттерди айтып келишет, бул биринчи кезекте жолдорду оңдоого жана күтүүгө жетиштүү каржыланбагандыгынан.

Ошол эле учурда, «Автомобиль жолдору жөнүндө» Мыйзам уюмдар жана ишканалар тарабынан республиканын автомобиль жолдорун башкаруунун экономикалык, укуктук негиздерин жана принциптерин аныктайт, жол тармагына тиешелүү маселелердин дээрлик бардык комплексин козгойт жана жөнгө салат [3]. Бирок бул мыйзамдын жол тармагын өнүктүрүүгө багыттала турган каражаттардын булактарын жөнгө салуучу бардык жоболору башка документтердин жоктугунан аткарылбай жатат.

Тактап айтканда, мыйзамдын 18-беренесине ылайык, жалпы пайдалануудагы жолдордо жүк ташуучу унаалар жана автобустар үчүн акы алынат. Бул жыйым Салыктык эмес кирешелер жөнүндө кодексте да каралган, ага ылайык алымды төлөөчүлөр жүк ташуучу унаалардын жана автобустардын ээлери болуп саналат. Бирок, мыйзамдарда бул нормалар бар экенине карабастан, Өкмөт жакында эле жолдордо жүрүү үчүн акы алуунун өлчөмүн жана тартибин аныктап келген эмес.

2021-жылдын 24-декабрында Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин токтому (№ 333) менен жалпы пайдалануудагы автомобиль жолдорунда жүрүү үчүн жүк ташуучу транспорттон жана автобустардан жыйым алуу жөнүндө жобо бекитилди. Алымдарды ишке ашыруу олуттуу экономикалык кесепеттерге алып келет деп болжолдонууда. Ошентип, өлкөнүн бюджетти үчүн республиканын жол активдеринин наркы 20 миллиард сомго жакынды түзөт. Учурдагы оңдоо жана тейлөөгө жылына орто эсеп менен 2 миллиард сом бөлүнөт.

Каржылоонун жетишсиздигинен жолдордун интенсивдүү бузулушунан улам жол тармагындагы бюджеттик жоготуулар жолдордун 30 жылдык жашоо циклинде 195 миллиард сомго жакын же жыл сайын 6,5 миллиард сомду түзөт.

Ошону менен бирге, жалпы пайдалануудагы автомобиль жолдорун жүк ташуучу унаалардын жана автобустардын пайдалангандыгы үчүн төлөмдөрдү киргизүү менен кыймылдын интенсивдүүлүгүн жана сунушталган тарифтик ставкаларды эсептөөнүн негизинде жылдык киреше 2 миллиард сомго жакынды түзөрү эсептелген. Бул каражаттарды автомобиль жолдорун кезектеги оңдоого жана күтүүгө багыттоо бюджеттик каражаттарды

30 жылдын ичинде 43 миллиард сомго жакын же жыл сайын 1,4 миллиард үнөмдөөгө мүмкүндүк берет.

Автомобиль транспорттук компаниялары үчүн инвестициялык стратегияны иштеп чыгуу алардын узак мөөнөттүү ийгилигин жана туруктуу өнүгүүсүн камсыз кылууда негизги ролду ойнойт.

Бул жерде, адатта, мындай компаниялар үчүн, биздин изилдөөлөрдө инвестициялык стратегияны иштеп чыгууда аткарылуучу кээ бир кадамдар жана принциптер төмөндөгүчө каралат:

№ к.н	Инвестициялык стратегиянын принциптери	Принциптердин мүнөздөмөсү
1.	Инвестициялык максаттарды аныктоо	Инвестициялар аркылуу компания жетүүгө умтулган конкреттүү максаттарды жана артыкчылыктарды аныктоо: рентабелдүүлүктү жогорулатуу, рынокторду кеңейтүү, технологияларды модернизациялоо ж.б.
2.	Ички жана тышкы факторлордун анализи	Компаниянын финансылык абалын, рыноктук атаандаштыкты, тармактык тенденцияларды, мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү жана башка таасир этүүчү факторлорду изилдөө.
3.	Тобокелдиктерди жана кирешелерди баалоо	Негизделген инвестициялык чечимдерди кабыл алуу үчүн инвестициялар менен байланышкан потенциалдуу тобокелдиктерди талдоо жана долбоорлордун күтүлгөн кирешелүүлүгүн баалоо.
4.	Оптималдуу инвестициялык инструменттерди тандоо	Сиздин максаттарыңызга жетүүгө жардам бере турган эң ылайыктуу инвестициялык инструменттерди аныктоо (мисалы, акциялар, облигациялар, кыймылсыз мүлк, технологиялык инновациялар).
5.	Инвестициялык портфельди диверсификациялоо	Тобокелдиктерди азайтуу жана ар кандай сценарийлерде рентабелдүүлүктүн туруктуулугун камсыз кылуу максатында инвестицияларды ар кандай долбоорлор жана аймактар боюнча бөлүштүрүү.
6.	Мониторинг жана стратегияны тууралоо	Рыноктун конъюктурасына жана инвестициялык натыйжаларга туруктуу мониторинг жүргүзүү, ошондой эле тышкы шарттардын өзгөрүүсүнө ылайык стратегияны корректировкалоо.
7.	Туруктуулук жана социалдык жоопкерчилик принциптерин сактоо	Инвестициялык чечимдерди кабыл алууда туруктуу өнүгүү аспектилерин, экологиялык жоопкерчиликти, социалдык таасирди эске

	алуу.
--	-------

Автомобиль транспорту компаниясынын инвестициялык стратегиясын иштеп чыгуу ресурстарды оптималдаштырууга, инвестициялардын натыйжалуулугун жогорулатууга жана узак мөөнөттүү келечекте бизнестин туруктуу өнүгүүсүн камсыз кылууга жардам берет.

Компаниянын жол транспорт тармагындагы инвестициялык мүмкүнчүлүктөрүн баалоо инвестициялык чечимдерге таасир этиши мүмкүн болгон ар кандай аспектилерди изилдөөнү камтыйт. Биздин изилдөөнүн негизинде жол транспорттук компаниялар үчүн инвестициялык мүмкүнчүлүктөрдү баалоодо эске алынуучу керек болгон кээ бир негизги аспектилер төмөнкүлөр болуп саналат:

1. Техникалык мүмкүнчүлүктөрү - ишкананын техникалык инфраструктурасынын, транспорт каражаттарынын, жабдууларынын абалына, ошондой эле технологиялык жабдууларды модернизациялоо жана өркүндөтүү мүмкүнчүлүктөрүнө баа берүү.

2. Рынок анализи - рыноктук чөйрөнү изилдөө, автомобиль транспорту чөйрөсүндөгү тенденцияларды талдоо, транспорттук кызмат көрсөтүүлөргө суроо-талапты болжолдоо, атаандаштык чөйрөнү баалоо.

3. Финансылык көрсөткүчтөр - ишкананын финансылык натыйжаларын талдоо, инвестициянын күтүлгөн кирешесин эсептөө, тобокелдиктерди жана долбоорлордун мүмкүн болуучу финансылык чыгымдарын баалоо.

4. Технологиялык инновация - ишкананын ишмердүүлүгүнө жаңы технологияларды киргизүү мүмкүнчүлүктөрүн, алардын бизнес процесстеринин натыйжалуулугуна жана компаниянын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнө тийгизген таасирин баалоо.

5. Өсүү жана кеңейүү потенциалы - ишмердүүлүктүн географиясын кеңейтүү, жаңы кызматтарды кошуу жана рыноктун жаңы сегменттерин өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо.

6. Экологиялык туруктуулук - долбоорлордун туруктуу өнүгүү принциптерине, айлана-чөйрөгө тийгизген таасирине жана экологиялык таза чечимдерди түзүү мүмкүнчүлүктөрүнө шайкештигин баалоо.

7. Укуктук жөнгө салуу - мыйзамдардын жана ченемдик укуктук актылардын сакталышын, инвестициялык долбоорлорду ишке ашыруу үчүн бардык зарыл уруксаттардын жана лицензиялардын болушун изилдөө.

Автотранспорт ишканасынын инвестициялык мүмкүнчүлүктөрүн эффективдүү баалоо компаниянын өсүү потенциалын, кирешелүүлүгүн жана узак мөөнөттүү келечекте туруктуулугун эске алуу менен мыкты инвестициялык мүмкүнчүлүктөрдү аныктоого мүмкүндүк берет.

Автотранспорттук компаниянын стратегиялык максаттары жана артыкчылыктары анын миссиясына, рыноктук абалына, атаандаштык артыкчылыктарына, өнүгүү стратегияларына жана башка факторлорго жараша өзгөрүшү мүмкүн.

Биздин изилдөөнүн жыйынтыгында, бул чөйрөдөгү көпчүлүк компаниялардын жалпы стратегиялык максаттары жана артыкчылыктары төмөнкүлөрдү аныктады:

- Кызмат көрсөтүүлөрдүн коопсуздугун жана сапатын камсыз кылуу - автотранспорттук компаниянын негизги максаттарынын бири - жол коопсуздугун камсыз кылуу жана колдонуучуга сапаттуу транспорттук кызмат көрсөтүү.

- Логистиканы оптималдаштыруу жана транспорттун эффективдүүлүгү - материалдык-техникалык камсыздоону жакшыртуу, транспорттук чыгымдарды азайтуу, транспорттун эффективдүүлүгүн жогорулатуу, жеткирүү убактысын кыскартуу.

- Инфраструктуруны жана технологияны өнүктүрүү - заманбап технологияларды инвестициялоо, инфраструктуруны өнүктүрүү, жүргүнчүлөр жана жүк ээлери үчүн ыңгайлуу жана коопсуз шарттарды түзүү.

- Туруктуу өнүгүү жана экологиялык жоопкерчилик - экологиялык жактан таза технологияларды киргизүү, айлана-чөйрөгө зыяндуу таасирин азайтуу, экологиялык коопсуздуктун стандарттарын сактоо.

- Рынокторду кеңейтүү жана кызмат көрсөтүүлөрдү диверсификациялоо - жаңы рынокторго чыгуу, жүк ташуу географиясын кеңейтүү, кардарлардын ар кандай муктаждыктарын канааттандыруу үчүн кызматтарды диверсификациялоо.

- Инновация жана санариптештирүү - жаңы санариптик чечимдерди ишке ашыруу, процесстерди автоматташтыруу, бизнестин натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн инновациялык долбоорлорду иштеп чыгуу.

- Менеджментти жана адам ресурстарын жакшыртуу - башкаруу системасын өнүктүрүү, кадрлардын квалификациясын жогорулатуу, кызматкерлерди мотивациялоо, кесипкөйлөр командасын түзүү.

Бул стратегиялык максаттар жана артыкчылыктар автотранспорт компанияларына өздөрүнүн өнүгүү жолун аныктоого, атаандаштык артыкчылыктарга жетишүүгө, рыноктук позицияларды бекемдөөгө жана азыркы атаандаштык чөйрөдө бизнести ийгиликтүү өнүктүрүүнү камсыз кылууга жардам берет.

Автотранспорт ишканасынын учурдагы абалына баа берүү анын ишин талдоодогу маанилүү этап болуп саналат. Мындай баа берүү үчүн, адатта, ар кандай ыкмалар колдонулат. Автотранспорт ишканасынын учурдагы финансылык абалын баалоодо, төмөнкү негизги аспектилер каралат:

- Финансылык абалы - ишкананын киреше, пайда, рентабелдүүлүк, ликвиддүүлүк, төлөө жөндөмдүүлүгү, финансылык туруктуулук, карыздын жүгү сыяктуу финансылык көрсөткүчтөрүн талдоо.

- Операциялык ишмердүүлүк - ишкананын негизги ишмердүүлүгүн, анын өндүрүштүк процесстерин, ресурстардын натыйжалуулугун, өндүрүштүк кубаттуулугун жана технологиясын изилдөө.

- Базардагы орду - автомобиль транспорту рыногунда ишкананын атаандаштык абалына баа берүү, рыноктун үлүшүн, атаандаштыктын деңгээлин, уникалдуу атаандаштык артыкчылыктарын, маркетинг стратегиясын талдоо.

- Менеджмент жана персонал - ишкананы башкаруу системасын, персоналдын квалификациясын, кызматкерлердин мотивациясын, корпоративдик маданиятын жана уюштуруу түзүмүн изилдөө.

- Техникалык абалы - ишкананын техникалык базасынын абалына, транспорт каражаттарынын, жабдууларынын, инфраструктурасынын абалына, техникалык стандарттарга жана талаптарга шайкештигине баа берүү.

- Укуктук жана ченемдик камсыздоо - ишкананын автомобиль транспорту чөйрөсүндөгү мыйзамдардын сакталышын, бардык зарыл болгон лицензиялардын жана сертификаттардын болушун, коопсуздуктун жана экологиялык стандарттардын сакталышын талдоо.

Автомобиль транспорту чөйрөсүндөгү ишкананын учурдагы абалын баалоо бизнестин күчтүү жана алсыз жактарын аныктоого, натыйжалуулукту жогорулатуу жана өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрүн аныктоого, ошондой эле ишкананын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн

жана туруктуулугун жогорулатуу боюнча мындан аркы аракеттердин стратегиясын иштеп чыгууга жардам берет.

Автотранспорттук ишкананын инвестициялык ишмердүүлүгүн талдоо инвестициялык чечимдерди кабыл алууга жана инвестициялардын ийгилигине таасир эте турган көптөгөн факторлорду изилдөөдөн башталат. Биздин изилдөөнүн этабында автотранспорт ишканасынын инвестициялык ишмердүүлүгүн талдоо бир нече негизги этаптардан турат:

Автотранспорттук ишкананын инвестициялык ишмердүүлүгүн стратегиялык максаттарын жана артыкчылыктарын аныктоо - автомобиль транспорту чөйрөсүндөгү ишкананын стратегиялык максаттарын жана милдеттерин изилдөө, өнүктүрүүнүн негизги багыттарын жана инвестициялык артыкчылыктарды аныктоо.

Автотранспорттук ишкананын инвестициялык ишмердүүлүгүнө учурдагы абалына баа берүү.

Ишкананын финансылык абалын, анын рыноктук абалын, атаандаштык артыкчылыгын, кирешелүүлүгүн, ликвиддүүлүгүн, карыз жүгүн жана башка негизги финансылык көрсөткүчтөрдү талдоо.

Инвестициялык керектөөлөрдү аныктоо - жол курулушуна инвестицияны талап кылган негизги багыттарды аныктоо, инвестициялык керектөөлөрдү жана бул чөйрөдөгү артыкчылыктарды пландаштыруу.

Инвестициялык мүмкүнчүлүктөрдү баалоо - рыноктук конъюнктураны талдоо, жаңы автотранспорттук долбоорлорду инвестициялоо үчүн мүмкүнчүлүктөрдү аныктоо, алардын потенциалдуу кирешелүүлүгүн жана тобокелдиктерин баалоо.

Инвестициялык стратегияны иштеп чыгуу - инвестициялык максаттарды түзүү, инвестициялык долбоорлорду баалоо критерийлерин аныктоо, оптималдуу инвестициялык инструменттерди жана стратегияларды тандоо.

Тобокелдиктерди жана мүмкүнчүлүктөрдү баалоо - жол курууга инвестицияларга байланыштуу потенциалдуу тобокелдиктерди талдоо жана аларды азайтуу боюнча чараларды иштеп чыгуу, бул чөйрөдө өсүү жана өнүгүү мүмкүнчүлүктөрүн аныктоо.

Автотранспорттук ишкананын инвестициялык ишмердүүлүгүн талдоонун баштапкы этабы инвестициялык стратегияны аныктоо, иш-аракеттердин планын иштеп чыгуу жана тобокелдиктерди минималдаштыруу үчүн маанилүү. Бул этап инвестициялык стратегияны андан ары өнүктүрүү жана жол курулушуна инвестициялоо чөйрөсүндө негизделген чечимдерди кабыл алуу үчүн базаны түзүүгө жардам берет.

Колдонулган адабияттар:

1. Финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандарттары (IFRS, IAS) // Электрондук ресурс: URL: <https://fsa.gov.kg/#/activity/international/standarts/buhuchet/2cecf1af-a6d8-480f-9d30-018bae0998af>
2. Чванов В.В., Жол иштеринин сапатын жогорулатууда заманбап технологиялардын ролу // Электрондук ресурс: URL: <http://rosdornii.ru/pdf/Chvanov1.pdf>
3. Гарманов Э.Н. Жол чарбаларынын экономикасы / ред. Э.Н. Гарманова. М.: Академия 2018 ж.
4. Кыргыз Республикасынын 2015-2018-жылдарга автомобиль транспортун өнүктүрүү стратегиясы // Электрондук ресурс: URL: <https://cbd.minjust.gov.kg/>

5. 2020-2024-жылдарга Кыргыз Республикасынын автомобиль транспортун өнүктүрүү концепциясы // Электрондук ресурс: URL: <https://cbd.minjust.gov.kg/>
6. Токтомамат Кызы, К. Пути развития экономики Кыргызстана в условиях рыночных отношений / К. Токтомамат Кызы, З. Жумагулова, Г. Шукурбек К // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 2, № 1. – С. 114-119. – DOI: 10.52754/16947452_2021_2_1_111. – EDN: PTZBBB.